

УДК 316.483

DOI [https://doi.org/10.20535/2308-5053.2024.4\(64\).322677](https://doi.org/10.20535/2308-5053.2024.4(64).322677)

КОНФЛІКТИ В СІМ'ЯХ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ: ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ ТА ПРАКТИЧНІ ПІДХОДИ ДО ВИРІШЕННЯ

Коломієць Т. В.,

кандидат філософських наук,

доцент кафедри соціології

Національного технічного університету України

«Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського»

ORCID ID: 0000-0002-2715-7804

tana_kol@ukr.net

Івіна М. Ю.,

магістрантка кафедри соціології

Національного технічного університету України

«Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського»

maryna.ivina@gmail.com

У статті розглянуто проблему сімейних конфліктів військовослужбовців, що виникають під впливом специфіки військової служби, тривалих розлук, посттравматичних стресових розладів, складнощів адаптації до цивільного життя, а також інших соціально-психологічних викликів. Аналізується вплив військової служби на динаміку сімейних відносин та окреслюються ключові фактори, які сприяють виникненню конфліктів: нерівномірний розподіл побутових обов'язків, комунікативні бар'єри, емоційна ізоляція, підвищена тривожність та психологічні наслідки бойового досвіду. Особливу увагу приділено специфічним проблемам дітей військовослужбовців, які страждають від відсутності батьківського піклування, відчуття тривоги та соціальної ізоляції. Запропоновано практичні підходи до вирішення конфліктів, серед яких сімейна терапія, спрямована на поліпшення комунікації та підтримки в родині, медіація як ефективний інструмент вирішення суперечок, а також державні програми підтримки. Зокрема, наголошується на важливості впровадження соціального супроводу, доступу до психологічної допомоги, фінансової підтримки, освітніх і тренінгових програм для членів сімей військовослужбовців. Авторки підкреслюють значущість адаптації кращих міжнародних практик до українського контексту. Реалізація системних заходів підтримки родин військовослужбовців сприятиме зміцненню емоційної стабільності сімей, посиленню соціальної згуртованості та формуванню ефективної державної політики у сфері соціального забезпечення військових і їхніх родин.

Ключові слова: конфлікт, сімейний конфлікт, родини військовослужбовців, діти військових, медіація, сімейна комунікація.

Постановка проблеми. Необхідність дослідження сімейних конфліктів визначається їхнім значним впливом на функціонування родини як базової соціальної інституції. Сімейні конфлікти впливають не лише на внутрішню атмосферу родини, але й на ширший соціальний контекст, зокрема формування цінностей, виховання дітей, емоційне благополуччя та психологічну стійкість. Сучасні дослідження виявляють, що ці конфлікти можуть мати довготривалі наслідки як для сімей, так і для суспільства: зростання рівня розлучень і психологічних розладів, поглиблення кризи довіри, зниження рівня соціальної солідарності, посилення агресії.

У сучасних умовах економічних, соціальних і політичних трансформацій а також впливу кризових явищ (війни, міграції, пандемії), сім'я зазнає значних випробувань, які провокують конфлікти між її членами. Особливої актуальності набуває дослідження сімейних конфліктів у специфічних категорій (військовослужбовці, мігранти, багатодітні родини), оскільки їхній досвід може бути значно ускладнений додатковими стресовими факторами.

Актуальність дослідження проблеми конфліктів у сім'ях українських військовослужбовців зумовлена масштабними соціальними та психологічними викликами, які супроводжують сучасний військовий контекст українського суспільства. Постійний стрес, тривала розлука, травматичний досвід війни та складнощі реінтеграції в мирне життя створюють передумови для посилення конфліктогенів у сімейному середовищі.

Особливу увагу заслуговує вивчення специфічних чинників, що впливають на сімейні відносини військових: психологічні наслідки бойових дій, соціальна ізоляція та недостатність підтримки. Теоретичне осмислення цих аспектів та впровадження практичних підходів до профілактики й вирішення конфліктів у таких сім'ях є важливими для забезпечення емоційної стабільності військовослужбовців, підтримки їхніх родин і посилення соціальної згуртованості.

Аналіз останніх досліджень. Дослідження тематики конфліктів у сім'ях військовослужбовців активно розвивалися в різних країнах. До 1970-х років дослідження, які стосувалися цього питання, були рідкісними. Термін «синдром військової сім'ї» вперше почав використовуватися після війни у В'єтнамі для опису поведінкових і психосоціальних проблем дітей батьків, які перебувають у військовій частині, а також впливу ротацій батьків у зоні бойових дій на стосунки між дитиною та батьком, який залишився вдома. Кількість досліджень цього явища почала зростати після війни в Перській затоці в 1990–1991 роках і значно зросла після терористичних нападів у вересні 2001 року, за якими послідували військові інтервенції, такі як операція «Свобода Іраку» (OIF), операція «Незмінна свобода» (OEF) та операція «Новий світанок» (OND). Одним з перших досліджень сімей військовослужбовців, ініційованих американськими вченими, є праця 1986 р. Мейді Сігал (Mady Segal) «Армія і сім'я як жадібні інституції». («Military and the Family as Greedy Institutions»). У цій статті аналізуються сім'ї військових як перетин двох суспільних інститутів, обидва з яких висувають великі вимоги до людей з точки зору відданості, лояльності, часу та енергії, що призводить до зростаючого конфлікту між цими двома «жадібними інституціями». Описуються вимоги, які американські збройні сили висувають до військових та членів їхніх сімей, включаючи ризик поранення або смерті, географічну мобільність, роз'єднаність сімей, проживання за кордоном, нормативні обмеження поведінки подружжя та дітей а також обговорюються тенденції, які посилюють потенційні військові/сімейні конфлікти, включаючи загальні зміни в ролях жінок у суспільстві (особливо участь у робочій силі) та конкретні зміни у моделях військової сім'ї, такі як збільшення кількості одружених військовослужбовців, одиноких батьків, активних матерів та подружжя з подвійною службою з особливою увагою до їхнього впливу на інституційні та професійні тенденції у військовій сфері. Вагомим внеском у дослідження даної проблеми є праця Дебори Харрісон (Deborah Harrison) «Такого життя немає: дружини військових у Канаді», де проаналізовано досвід канадських військових дружин, виявляючи, що часті переїзди та відсутність партнерів призводять до ізоляції та стресу, що може спричиняти сімейні конфлікти. Колектив авторів статті «Parental military deployment as risk factor for children's mental health: a meta-analytical review» акцентують увагу на тому, що військовослужбовці, які були на ротаціях в зонах бойових дій або інших нестабільних регіонах, мають підвищений ризик розвитку розладів психічного здоров'я, включаючи посттравматичний стресовий розлад. Більше того, в роботі визнається, що наслідки можуть поширюватися і на членів сім'ї, особливо на дітей, батьки яких перебували в зоні бойових дій.

На українських теренах дана тематика (з акцентом на конфлікти в сім'ях військовослужбовців) ще не отримала такого широкого висвітлення, як за кордоном, хоча сімейні конфлікти розглядаються досить ґрунтовно. Наприклад, Павлюк М.М. та Архипенко Н.М. в науковій статті «Особливості подружніх конфліктів та їх наслідки» зазначали, що учасники подружніх конфліктів часто не є протилежними сторонами, що адекватно усвідомили свої цілі, скоріше вони жертви власних неусвідомлюваних особистісних особливостей і неадекватного (що не відповідає реальності), бачення ситуації і самих себе. Сімейні конфлікти зазвичай пов'язані з прагненням людей задовольнити ті чи інші потреби або створити умови для їх задоволення без урахування інтересів партнера.

Джус, О. Беспалько А. і Кравець Д. у роботі «Соціальний супровід військовослужбовців та членів їхніх сімей в умовах правового режиму воєнного стану» розглядали аспекти соціальної адаптації військових та їхніх сімей, підкреслюючи важливість соціального супроводу для зниження конфліктності в родині.

Ці дослідження підкреслюють складність та багатогранність проблем, з якими стикаються сім'ї військовослужбовців, а також необхідність комплексного підходу до їх вивчення та підтримки.

Мета статті. Дана публікація сприяє розвитку теоретичних знань у галузі сімейних конфліктів, акцентуючи увагу на конфліктах у сім'ях військовослужбовців. Дослідження конфліктів у сім'ях військовослужбовців здійснюється крізь призму аналізу їх теоретичних засад, визначення характерних особливостей, причин і динаміки виникнення. Дослідження причин, динаміки та шляхів вирішення сімейних конфліктів сприятиме розробці ефективних стратегій профілактики та управління конфліктами, що є важливими для підтримки стабільності сімейних стосунків і сприяння суспільному добробуту.

Виклад основного матеріалу. З початком повномасштабного вторгнення, сучасна українська сім'я зазнає значних соціально-економічних викликів та відчутного соціально-психологічного навантаження, що призводить до загострення внутрішньосімейних конфліктів. Особливо гостро такі конфлікти відчують на собі сім'ї військовослужбовців.

Сім'я є центральною ланкою у формуванні й розвитку особистості, задоволенні базових життєвих потреб і безпосередньо впливає на ефективність військовослужбовців під час виконання службових обов'язків (Пирог Г.В., Удод С.Ю. 2023). Вплив комунікації в сім'ях військовослужбовців та адаптація в родинних військових під час воєнних дій в Україні та США. Водночас, як і будь-яка соціальна система, інститут сім'ї перебуває під впливом суспільних змін, які формують поведінку людей, моральні цінності та норми, що визначають шлюбно-сімейні відносини.

Сімейні конфлікти виникають як результат протистояння різних мотивів, поглядів чи інтересів між членами родини. Вони проявляються у вигляді суперечок, розбіжностей у думках, різних підходів до виховання дітей або способів досягнення спільних цілей, що призводить до неузгодженості дій членів сім'ї (Купчишина В.Ч., Грубі Т.В., 2024. с. 222).

Практичний досвід підтверджує, що військова служба тісно пов'язана з сімейним життям воїнів. Умови професійної діяльності військовослужбовців а також стиль життя їхніх родин мають значний вплив на ефективність виконання службових завдань. Водночас, яскраво помітною є і зворотна тенденція: професійна діяльність військових накладає відбиток на життєвий уклад і процеси в їхніх сім'ях.

Згідно з результатами двадцять сьомого загальнонаціонального опитування, проведеного Соціологічною групою «Рейтинг» на замовлення «Українського ветеранського фонду» Міністерства у справах ветеранів України з 2 по 5 березня 2024 року, 55% опитаних повідомили, що серед їхніх близьких є ті, хто брав участь у бойових діях на території України в період з 2014 до 2021 року. Водночас 70% респондентів зазначили, що мають родичів або друзів, які з початку повномасштабного вторгнення 24 лютого 2022 року брали чи беруть участь у бойових діях. У порівнянні з попередніми опитуваннями зростає кількість тих, чий близькі нині перебувають на фронті (Двадцять сьоме загальнонаціональне опитування «Образ ветеранів в українському суспільстві», 2024). Сімейні відносини у родинних військовослужбовців ускладнюються через специфічні труднощі, нові виклики та радикальні зміни в усталеному способі життя і функціонуванні сім'ї. Члени таких родин часто переживають тривогу, неспокій і невпевненість, викликані подіями, на які вони не мають впливу. Внаслідок цього відносини в сім'ї зазнають суттєвих трансформацій: змінюються пріоритети, і нерідко сімейні цінності поступаються перед виконанням службових обов'язків.

І.Сингаївська та Н.Осауленко, виділяючи основні причини конфліктів у сім'ї, акцент роблять на комунікативних проблемах, розглядаючи зовнішні причини (соціально-групова несумісність, рольові протиріччя і протиріччя між потребами, цінностями, мотивами та інтересами партнерів) та внутрішньо-особистісні причини виникнення комунікативних проблем (психологічна несумісність, індивідуальна особливість партнерів та прояв їхніх особистісних характеристик). Авторки визначають низку закономірностей, які вказують на проблеми в комунікації подружжя: усвідомлена або неусвідомлена боротьба за комунікаційний канал; парадоксальна комунікація; неконгруентність; маніпулювання партнером шляхом комунікативних прийомів; виникнення комунікативних бар'єрів; замаскована комунікація (Сингаївська І., Осауленко, Н., 2023) Цілком погоджуємося з думкою, що одним з найсуттєвіших чинників, який впливає на формування конфліктної атмосфери в сім'ях військових – порушення комунікаційної взаємодії.

Обмежене або недостатнє спілкування викликає відчуття віддаленості та підвищує рівень непорозуміння між військовими і їх сім'ями. В свою чергу, це виступає чинником виникнення тривоги, страхів і почуття самотності як у самого військового, так і у членів його родини. Брак комунікації також ускладнює розуміння потреб і очікувань одне одного, що призводить до конфліктів і напруженості у сімейних стосунках.

Безперечно, відчуття тривоги у членів родини, емоційний дискомфорт, відчуженість між членами родини негативно впливають на психологічного клімат. Усі ці фактори заважають родині нормально функціонувати, виникає психологічна напруга, брак позитивних емоцій, що виступають потужними конфліктогенами.

Військова служба «відбирає» члена сім'ї для захисту держави на довгий невизначений період часу. Така тривала відсутність одного з подружжя ускладнює підтримання емоційного зв'язку та розуміння між членами сім'ї. Це створює напруження обумовлене стресом, переживаннями, страхами. Крім того, у іншого члена подружжя виникає потреба адаптуватися до відсутності партнера в повсякденному житті. Невизначеність та відсутність можливості планувати майбутнє родини та спільні цілі позбавляє родину стабільності та порушує емоційну стійкість всіх її членів. Військові родини часто не знають, коли зможуть возз'єднатися та повернутись до звичного життя.

Відсутність партнера змушує залишеного члена сім'ї брати на себе більше обов'язків від ведення побуту до вирішення фінансових питань, одноосібне виховання дітей та вирішення всіх побутових справ. Це створює додаткове навантаження особливо якщо раніше обов'язки були рівномірно розподілені та підвищує рівень конфліктної напруги. У багатьох випадках підтримка та турботу, які члени сім'ї отримували від «колишнього цивільного», стає недоступною, і виникає потреба в адаптації до нових умов.

Підтримка стабільності сімейних звичок, дотримання сімейних традицій та спільного дозвілля і відпочинку, що є важливими факторами міцної сім'ї, для сімей військових стають обмеженими через довготривалі відрядження та неможливість спланувати ані відпочинок, ані вирішення побутових питань. В переважній більшості, саме жінки в сім'ях військових беруть на себе значну відповідальність за благополуччя родини і часто змушені ставити безпеку та добробут дітей та інших членів сім'ї вище власних потреб.

Тривала відсутність одного з партнерів призводять до віддалення, браку підтримки та емоційної ізоляції, особливо коли зв'язок обмежений або нестабільний. Крім того, на сімейні стосунки військових впливає ще додатковий фактор – стрес та переживання. Особливо гостро це проявляється тоді, коли один із партнерів, який залишився вдома, не має змоги зв'язатись, та розуміє (знає) про ймовірне виконання бойового завдання іншим партнером. У такі періоди страх невідомості посилює відчуття стресу та прискорює емоційне виснаження. Такі обставини підсилюють напругу у відносинах, оскільки відсутність постійного зв'язку створює простір для тривоги, непорозумінь і відчуття незахищеності.

Члени родини, які залишається вдома, часто беруть на себе подвійне навантаження, намагаючись забезпечити стабільність у повсякденному житті та водночас піклуватися про емоційний стан інших членів родини, особливо дітей. Усе це призводить до емоційного вигорання та може викликати відчуття самотності, безвиході та тривалої невизначеності.

В свою чергу, постійний «режим виживання», у якому перебуває військовослужбовець, підсилює конфліктне середовище сімейних взаємин, оскільки формує особливу психологічну напругу та емоційний відрив від повсякденних родинних справ. Військовослужбовець, який перебуває в постійному стресі й мобілізації всіх своїх ресурсів для виживання, може ставати емоційно відстороненим, щоб захистити себе від негативних емоцій та абсолютно незалученим в буденні справи сім'ї. Психологічний стан постійної напруги з обох сторін часто ускладнює відкриту комунікацію.

Крім того, військовослужбовець може уникати обговорення своїх почуттів, особливо травматичних переживань. Це створює бар'єри у спілкуванні й сприяє виникненню конфліктів через недомовленість та відчуженість. Натомість, інші члени сім'ї можуть потребувати пояснення незвичної та незрозумілої для них поведінки.

Поранення чи загибель військовослужбовців у зоні бойових дій мають глибокий і тривалий вплив на їхні сім'ї. Фізичні травми, отримані на полі бою, часто потребують від родини пристосування до тривалих і складних процесів лікування та реабілітації. У багатьох випадках це призводить до інвалідності військовослужбовця, що змінює ролі та динаміку в родині.

Окрім видимих фізичних поранень, існують невидимі травми, як фізичні, так і психологічні. Серед них черепно-мозкові травми та бойові стресові розлади, такі як посттравматичний стресовий розлад (ПТСР). Ці розлади часто виявляються лише через місяці після повернення з фронту. Вони можуть змінити поведінку і характер військовослужбовця, ускладнюючи взаємини з дітьми та впливаючи на всю родину.

Дж.В. Аппель та Дж.В. Біб дійшли висновку, що 200–240 днів участі в бойових діях достатньо для того, щоб незворотно вплинути на психологічно-емоційний стан та зламати навіть найсильнішого солдата. Їхнє дослідження виявило, що тривалий стрес, якому піддаються військові, виснажує психічні та фізичні ресурси, призводить до розвитку емоційного вигорання, втрати бойового духу та підвищеного ризику психічних розладів, включно з посттравматичним стресовим розладом (Герман, 2015, с. 47).

Люди з ПТСР мають відчуття відстороненості або відсутності близькості з людьми, з якими раніше були близькі, негативні переконання про себе та інших; негативні емоції та звинувачення; часом можуть нехтувати діяльністю та інтересами, які подобались раніше; може бути особиста

неможливість відчувати щастя, задоволення чи почуття любові. Також в психології відзначають, що ПТСР також може мати такі симптоми: надмірну пильність, легку лякливість, труднощі з концентрацією, труднощі зі сном, дратівливість та безрозсудність вчинків (Зеленіна, В. 2024). Це призводить до труднощів у розумінні, обмеження виявлення емоцій, що посилює конфлікти в сім'ях. Дратівливість, легка лякливість та швидкі реакції на незначні подразники військових з ПТСР можуть провокувати та поглиблювати непорозуміння з членами родини, що ускладнює здорові взаємовідносини. Також, зниження інтересу до спільної діяльності та неможливість відчувати щастя заважають їм брати участь у позитивних сімейних заходах, створюючи додаткові бар'єри для гармонійної комунікації та конструктивного вирішення конфліктів.

Не менших викликів та випробувань на міцність зазнає і інший член подружжя, оскільки поки один із партнерів перебуває на службі, інший змушений брати на себе подвійні обов'язки у побуті, вихованні дітей та фінансовій підтримці. На тлі збільшення ролей одного з подружжя, який залишається в тилу, утворюється брак часу, рутинізація повсякдення, звуження можливостей для саморозвитку. В той же час батьки (матері), залучені до військової служби, обмежені в участі в побутових справах, участі у вихованні та спілкуванні з дітьми, в повноцінному виконанні своїх ролей в родині. Де-факто, українські сім'ї військових стають «монобатьківськими» (з асиметричним розподілом батьківських ролей).

Окремо хочеться акцентувати увагу на проблемах, з якими стикаються діти у сім'ях військових. Діти, які залишаються без батьківського піклування через участь одного з батьків у бойових діях, можуть відчувати тривогу, страх та невпевненість, що призводить до психологічного стресу та емоційної нестабільності. Втрата звичного сімейного середовища та турботи призводить до емоційних розладів та почуття самотності. Порушення сімейної структури та підтримки, що проявляється за відсутності одного з батьків, ускладнює виконання сімейних обов'язків з боку іншого та призводить до недостатньої уваги до потреб дитини. Це особливо актуально в умовах воєнного стану, коли інший з батьків може бути перевантажений додатковими обов'язками. Діти військових можуть відчувати себе ізольованими та мати труднощі з соціальною адаптацією серед однолітків. Відсутність одного з батьків може обмежувати соціальну активність та розвиток дитини і призводити до адаптаційних труднощів. Найчастіше діти військових стикаються з відчуттям самотності чи нестачі уваги, що може призводити до психологічних проблем або труднощів у соціалізації в дитячих колективах. Тривала розлука з батьком (матір'ю) військовим може порушити стосунки прихильності та сприяти тривожності та поведінковим проблемам у дітей (Cozza, S., Lerner, R., Haskins, R. 2014).

До прикладу, діти (особи до 18 років) військових, які були мобілізовані ще в 2014 році, народжені до війни, весь період свого зростання та становлення – з народження – 8 років фактично позбавлені активної фізичної та емоційної залученості обох з батьків до їхнього життя (виховання). Багатьом дітям, чії родини пов'язані з військовою службою, доводиться стикатися з думкою про можливі наслідки поранень або втрати батьків, які служать у збройних силах.

Під час аналізу конфліктогенів у сім'ях військових, звертає на себе увагу проблема реінтеграції військових після демобілізації. Звільнення з військової служби (демобілізація), потенційно може стати певною життєвою кризою, обтяженою емоційними, фінансовими, стосунками та фізичними стресами. Труднощі, які відчувають військові під час переходу до цивільного суспільства, можна пояснити почуттям втрати їхньої військової культури та спільноти. Незважаючи на різний досвід і різні військові організації, описи військової культури є досить послідовними. Загалом, військова культура була описана як колективістський соціальний інститут, який підкреслює ієрархію, структуру, конформізм і товариськість. Структурована та жорстко ієрархізована, військова культура забезпечувала учасникам «ясність» і напрямок (M Romaniuk, C Kidd, 2018).

Відмінності між військовою та цивільною культурою, досвід «криз ідентичності», а також роз'єднання та відокремлення від військової спільноти виступають одними з ключових чинників проблемної реінтеграції, що впливає на мікроклімат сім'ї та спричиняє конфлікти.

Сім'ї військовослужбовців можуть стикатися з проявами суспільної несправедливості, що ймовірно впливає на їхній емоційний стан і сімейну стабільність, адже, незважаючи на певні обіцянки пілґ та державної підтримки сімей військових, вони не завжди отримують належну соціальну, фінансову або психологічну допомогу. Це створює відчуття непотрібності, покинутості, несправедливості та підриває довіру до державних інституцій і суспільства. Військова служба може обмежувати можливості сім'ї для стабільного заробітку та фінансової підтримки, нестача коштів стає джерелом стресу й може спричинити напруженість та конфліктність у відносинах. В умовах воєнного стану особливо важливо забезпечити ефективні механізми для розв'язання сімейних конфліктів і збереження стабільності в родині. Тому, з метою послаблення таких конфліктогенів, важливо надавати державну підтримку і соціальний супровід сім'ям військовослужбовців.

Іншим виміром профілактики конфліктів у сім'ях військових є створення відчуття приналежності до спільноти та емоційна підтримка від близького оточення. Спільнота та близькі люди (друзі, сусіди) відіграють важливу роль у підтримці таких сімей, сприяючи покращенню психологічного стану родин військовослужбовців.

Сімейна терапія може стати дієвим інструментом у вирішенні конфліктів у родинях військових завдяки тому, що сприяє створенню безпечного середовища для відкритої та чесною розмови, що допомагає партнерам і членам родини зрозуміти емоції, потреби й очікування одне одного, допомагає членам сім'ї знайти баланс у розподілі ролей і обов'язків, розвивати взаємну підтримку та довіру. Сімейна терапія може допомогти партнерам знайти спільні шляхи вирішення проблем.

Ефективним інструментом вирішення конфліктів у сім'ях військових стає медіація, яка дозволяє сторонам знайти взаємоприйнятне рішення за допомогою нейтрального посередника – медіатора. Медіатор створює безпечний простір для діалогу, допомагає сторонам почути одне одного, визначити потреби та сформулювати очікування, створити план дій і правила взаємодії, які запобігатимуть майбутнім конфліктам.

Сімейна медіація, що ґрунтується на принципах добровільності, нейтральності та конфіденційності, може стати дієвим методом роботи з конфліктом. Вона сприяє зміцненню сімейних стосунків і надає підтримку учасникам у складних життєвих обставинах (Маліннікова Д, 2024, с. 39). Для сімей військових медіація може стати важливою підтримкою у подоланні конфліктних чинників в родині, пов'язаних із військовою службою, забезпечуючи порозуміння у родині.

Суттєву роль у профілактиці та подоланні конфліктів у сім'ях військових відіграє державна підтримка та запровадження державних програм на різних рівнях управління. Допомогти родинам адаптуватися до змін та нових викликів можуть програми підтримки військових сімей, такі як освітні та тренінгові програми для подружжя і дітей, центри підтримки та психологічної реабілітації. Доступність таких ресурсів може полегшити налаштування позитивної комунікації та емоційного клімату в сім'ї.

Крім того, сім'ї військових потребують систематичної соціальної підтримки, зокрема доступу до психологічної допомоги, стабільних соціальних підтримок і фінансових гарантій. Державні програми мають забезпечувати рівний доступ до пільг та допомоги, незалежно від регіону, і враховувати специфіку потреб родин.

Особливу увагу слід приділити підтримці дітей військових, щоб вони не відчували браку батьківської уваги та емоційного контакту через тривалу відсутність одного з батьків.

Діти з сімей військових потребують цільової політики та програм, що враховують їхні унікальні потреби для гармонійного розвитку. Зважаючи на надзвичайні жертви військовослужбовців та їхній неоціненний внесок, ігнорування особливостей розвитку їхніх дітей є неприпустимим (Cozza, S., Lerner, R., Haskins, R. 2014).

Наразі Кабінет Міністрів України ухвалив Постанову, що запровадження пілотного проекту дає можливість посилити соціальну підтримку захисників та захисниць, їхніх родин щодо організації соціального супроводу військових та їхніх сімей на базі підрозділів Збройних Сил. Його мета – допомогти військовим у цивільних питаннях. Соціальний супровід дозволить військовим та їхнім родинам отримувати консультації з питань психосоціальної підтримки, покращення сімейної комунікації, а також допомогу і підтримку військовослужбовців на всіх етапах несення служби.

Висновки. Конфліктні ситуації у сім'ях військових значною мірою зумовлені специфікою військової служби, яка включає тривалі періоди розлук, підвищений ризик для життя, мобілізаційні виклики, а також труднощі реінтеграції військових. Ці фактори створюють значний емоційний та психологічний тиск на всі сторони сімейного життя, провокуючи міжособистісні конфлікти. Частими причинами конфліктів у таких сім'ях стають нерівномірний розподіл побутових обов'язків, особливо в періоди відсутності одного з батьків, неузгодженість стратегій у вихованні дітей. Військовослужбовці, які довгий час перебували поза домом, можуть відчувати труднощі у поверненні до ролі активного учасника сімейного життя. Повернення військових до цивільного життя супроводжується низкою викликів, включно зі змінами в емоційному стані, поведінці та ставленні до оточення. Посттравматичний стресовий розлад (ПТСР), емоційна відстороненість чи підвищена агресивність часто стають причиною конфліктів як з подружжям, так і у спілкуванні з дітьми. Травматичний досвід, отриманий під час служби, впливає на здатність військовослужбовців виражати емоції та будувати довірливі стосунки в сім'ї. Часто цей досвід переноситься у сімейні відносини у формі підвищеної тривожності, страхів чи замкнутості, що вимагає психологічної допомоги.

З метою зниження рівня конфліктності та покращення адаптації сімей військових, необхідно впроваджувати комплексну підтримку на рівні держави, що включатиме соціально-психологічну допомогу, соціальні програми та навчання членів сімей ефективним моделям комунікації. Важливим аспектом є створення ресурсних центрів для військових і їхніх сімей, які можуть забезпечити простір для роботи з конфліктами, консультації психологів, медіаторів і соціальних працівників, а також

підтримку під час адаптації до мирного життя. Профілактика сімейних конфліктів включає розвиток навичок комунікації, емоційного інтелекту, а також спільне вирішення проблем. Варто впроваджувати програми сімейної терапії, що акцентують увагу на зміцненні довіри та підтримки між членами родини. Міжнародний досвід є цінним ресурсом для розбудови системи підтримки військовослужбовців та їхніх родин в Україні. Адаптація найкращих світових практик до українських умов допоможе підвищити ефективність державних програм, сприяти соціальній стабільності та покращити якість життя родин військових. Це також сприятиме створенню суспільства, яке високо цінує, підтримує та піклується про своїх захисників. Подальше вивчення цієї теми відіграє важливу роль у формуванні державної політики у сферах соціального забезпечення, правового регулювання, сімейної та молодіжної політики. Забезпечення підтримки родин військовослужбовців є не лише проявом соціальної відповідальності, але й ключовим елементом зміцнення національної безпеки.

Kolomiets T., Ivina M. Conflicts in military families: theoretical foundations of research and practical approaches to resolution

The article examines the problem of family conflicts of military personnel arising under the influence of the specifics of military service, long separations, post-traumatic stress disorders, difficulties in adapting to civilian life, as well as other socio-psychological challenges. The influence of military service on the dynamics of family relations is analyzed and the key factors contributing to the emergence of conflicts are outlined: uneven distribution of household responsibilities, communication barriers, emotional isolation, increased anxiety and psychological consequences of combat experience. Special attention is paid to the specific problems of children of military personnel who suffer from lack of parental care, anxiety and social isolation. Practical approaches to conflict resolution are proposed, including family therapy aimed at improving communication and support in the family, mediation as an effective tool for resolving disputes, as well as state support programs. In particular, the importance of implementing social support, access to psychological assistance, financial support, educational and training programs for family members of military personnel is emphasized. The authors emphasize the importance of adapting the best international practices to the Ukrainian context. The implementation of systematic measures to support the families of military personnel will contribute to strengthening the emotional stability of families, strengthening social cohesion, and forming an effective state policy in the field of social security for military personnel and their families.

Key words: conflict, family conflict, military families, military children, mediation, family communication.

Література:

1. Двадцять сьоме загальнонаціональне опитування «Образ ветеранів в українському суспільстві» (2–5 березня 2024 року) / Соціологічна група «Рейтинг». URL: https://ratinggroup.ua/research/ukraine/dvadcyat_some_zagalnonacionalne_opituvanny_obraz_veteraniv_v_ukrainskomu_suspilstvi2-5_bereznia_2024.html.
2. Джус О., Беспалько А., Кравець Д. Соціальний супровід військовослужбовців та членів їхніх сімей в умовах правового режиму воєнного стану // *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Військово-спеціальні науки*. 2023. № 56(4). С. 41–45. DOI: <https://doi.org/10.17721/1728-2217.2023.56.41-45>.
3. Герман Дж. Психологічна травма та шлях до видужання: наслідки насильства – від знущань у сім'ї до політичного терору / пер. з англ. О. Лизак, О. Наконечна, О. Шлапак. Львів, 2015. 416 с. URL: <http://resource.history.org.ua/item/10580>.
4. Зеленіна В. Посттравматичний стресовий розлад у членів родини загиблого військовослужбовця Національної гвардії України. Основні аспекти роботи керівництва та психолога військової частини // *Scientific Collection «InterConf»*. 2024. № 186. С. 168–175. URL: <https://archive.interconf.center/index.php/conference-proceeding/article/view/5238>.
5. Купчишина В.Ч., Грубі Т.В. Індивідуально-особистісні якості особистості як один із факторів виникнення сімейних конфліктів // *Габітус*. 2024. Вип. 57. С. 220–225. DOI: <https://doi.org/10.32782/2663-5208>.
6. Маліннікова Д. Сімейна медіація як ефективний метод вирішення спорів в умовах воєнного стану в Україні // *Вчені записки ТНУ імені В.І. Вернадського. Серія: юридичні науки*. 2024. DOI: <https://doi.org/10.32782/TNU-2707-0581/2024.1/07>.

7. Павлюк М.М., Архипенко Н.М. Особливості подружніх конфліктів та їх наслідки // Актуальні проблеми психології: зб. наук. праць Інституту психології імені Г.С. Костюка НАПН України. Київ, 2018. Т. XI, вип. 18. С. 209–226. URL: <https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/715423/1/Павлюк2-конвертирован.pdf>.
8. Пирог Г.В., Удод С.Ю. Вплив комунікації в сім'ях військовослужбовців та адаптація в родинних військових під час воєнних дій в Україні та США // Science and Innovation of Modern World. 2023. С. 417–422. URL: <http://eprints.zu.edu.ua/38759/>.
9. Кабінет Міністрів України. Про реалізацію експериментального проєкту із запровадження договірної форми надання соціальної послуги із соціального супроводу військовослужбовців та членів їх сімей у військових частинах (підрозділах) Збройних Сил: постанова від 3 жовтня 2023 р. № 1050. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1050-2023-p#Text>.
10. Сингаївська І., Осауленко Н. Особливості комунікативних проблем у шлюбних партнерських стосунках переселенців під час війни // Вчені записки Університету «КРОК». 2023. № 3(71). С. 125–134. DOI: <https://doi.org/10.31732/2663-2209-2022-71-125-134>.
11. Harrison, D. No life like it: Military wives in Canada. 1994. Retrieved from <https://www.goodreads.com/....>
12. Heiselberg, M. H. "Military Families" – Critical Perspectives on a Research Field. *Scandinavian Journal of Military Studies*, 2023. 6(1), pp.169–181. DOI: <https://doi.org/10.31374/sjms.176>
13. Cozza, S., Lerner, R., Haskins, R. Military and Veteran Families and Children: Policies and Programs for Health Maintenance and Positive Development. Social Policy Report. 2014. Vol. 28, N. 3 p. URL: <https://files.eric.ed.gov/fulltext/ED566687.pdf>
14. Cunitz Katrin, Döllitzsch Claudia, Kösters Markus, Willmund Gerd-Dieter, Zimmermann Peter, Bühler Antje Heike, Fegert Jörg M., Ziegenhain Ute & Kölch Michael. Parental military deployment as risk factor for children's mental health: a meta-analytical review. URL: <https://capmh.biomedcentral.com/articles/10.1186/s13034-019-0287-y>
15. Romaniuk, M, & Kidd, C. The Psychological Adjustment Experience of Reintegration Following Discharge from Military Service: A Systematic Review. 2018. URL: <https://jmvh.org/article/the-psychological-adjustment-experience-of-reintegration-following-discharge-from-military-service-a-systemic-review/>
16. Segal, M. W. The Military And the Family As Greedy Institutions. *Armed Forces & Society*. 1986. 13(1), 9–38. URL: <http://www.jstor.org/stable/45305754>

References:

1. Sotsiolohichna hrupa «Reitynh». (2024). Dvadtsiat' s'ome zahal'nonatsional'ne opytuvannia «Obraz veteraniv v ukrains'komu suspil'stvi» (2-5 bereznia 2024 roku). [The twenty-seventh nationwide survey "The Image of Veterans in Ukrainian Society" (March 2-5, 2024)]. URL: https://ratinggroup.ua/research/ukraine/dvadcyat_some_zagalnonacionalne_opituvanny_obraz_veteraniv_v_ukrainskomu_suspilstvi2-5_bereznia_2024.html. [In Ukrainian]
2. Dzhus O., Bepalko A., Kravets D. (2023). Sotsial'nyi suprovid viiskovosluzhbovtiv ta chleniv yikhnikh simey v umovakh pravovoho rezhyму voiennoho stanu. [Social support for military personnel and their families under the legal regime of martial law]. *Visnyk Kyivs'koho natsional'noho universytetu imeni Tarasa Shevchenka. Viiskovo-spetsial'ni nauky*, 56(4), 41–45. DOI: <https://doi.org/10.17721/1728-2217.2023.56.41-45>. [In Ukrainian]
3. Herman Dzh. (2015). Psykholohichna travma ta shliakh do vyduzhannia: naslidky nasy'l'stva – vid znushchan u sim'i do politychnoho teroru. [Psychological trauma and the road to recovery: the consequences of violence – from domestic abuse to political terror]. (Transl. from English by O. Lyzak, O. Nakonechna, O. Shlapak). Lviv, 416 p. URL: <http://resource.history.org.ua/item/10580>. [In Ukrainian]
4. Zelenina V. (2024). Posttravmatychnyi stresovyi rozlad u chleniv rodyny zahybloho viiskovosluzhbovtia Natsional'noi hvardii Ukrainy. Osnovni aspekty roboty kerivnytstva ta psykhologa viiskovoi chastyny. [Post-traumatic stress disorder in family members of a fallen serviceman of the National Guard of Ukraine. Key aspects of the work of unit leadership and a military psychologist]. *Scientific Collection «InterConf»*, 186, 168–175. URL: <https://archive.interconf.center/index.php/conference-proceeding/article/view/5238>. [In Ukrainian]
5. Kupchyshyna V.Ch., Hrubı T.V. (2024). Indyvidual'no-osobystisni yakosti osobystosti yak odyń iz faktoriv vynyknennia simeinykh konfliktiv. [Individual-personality traits as a factor in the emergence of family conflicts]. *Habitus*, 57, 220–225. DOI: <https://doi.org/10.32782/2663-5208>. [In Ukrainian]
6. Malinnikova D. (2024). Simeina mediatsiia yak efektyvnyi metod vyrishennia sporiv v umovakh voiennoho stanu v Ukraini. [Family mediation as an effective method of resolving disputes under martial law in Ukraine]. *Vcheni zapysky TNU imeni V.I. Vernads'koho. Serii: Yurydychni nauky*. DOI: <https://doi.org/10.32782/TNU-2707-0581/2024.1/07>. [In Ukrainian]

7. Pavliuk M.M., Arkhypenko N.M. (2018). Osoblyvosti podruzhn'ykh konfliktiv ta yikh naslidky. [Features of marital conflicts and their consequences]. Aktual'ni problemy psykholohii: zb. nauk. prats Instytutu psykholohii imeni H.S. Kostiuks NAPN Ukrainy, XI(18), 209–226. Kyiv. URL: <https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/715423/1/Павлюк2-конвертирован.pdf>. [In Ukrainian]
8. Pyroh H.V., Udod S.Yu. (2023). Vplyv komunikatsii v sim'iakh viiskovosluzhbovtiv ta adaptatsiia v rodynakh viiskovykh pid chas voiennykh dii v Ukraini ta SShA. [The impact of communication in military families and adaptation in military households during hostilities in Ukraine and the USA]. Science and Innovation of Modern World, 417–422. URL: <http://eprints.zu.edu.ua/38759/>. [In Ukrainian].
9. Kabinet Ministriv Ukrainy. (2023). Pro realizatsiiu eksperymental'noho proiektu iz zaprovadzhennia dohovirnoi formy nadannia sotsial'noi posluhy iz sotsial'noho suprovodu viiskovosluzhbovtiv ta chleniv yikh simei u viiskovykh chastynakh (pidrozdilakh) Zbroinykh Syl. [On the implementation of an experimental project for introducing a contractual form of providing social support services for military personnel and their families in military units (subunits) of the Armed Forces: Resolution No. 1050 of October 3, 2023]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1050-2023-п#Text>. [In Ukrainian]
10. Syngaiivska I., Osaulenko N. (2023). Osoblyvosti komunikatyvnykh problem u shliubnykh partners'kykh stosunkakh pereselentsiv pid chas viiny. [Features of communication problems in marital and partnership relationships of internally displaced persons during the war]. Vcheni zapysky Universytetu «KROK», 3(71), 125–134. DOI: <https://doi.org/10.31732/2663-2209-2022-71-125-134>. [In Ukrainian]
11. Harrison, D. (1994). No life like it: Military wives in Canada. Retrieved from <https://www.goodreads.com/...>
12. Heiselberg, M. H. (2023). “Military Families” – Critical Perspectives on a Research Field. Scandinavian Journal of Military Studies, 6(1), pp.169–181. DOI: <https://doi.org/10.31374/sjms.176>
13. Cozza, S., Lerner, R., Haskins, R. (2014). Military and Veteran Families and Children: Policies and Programs for Health Maintenance and Positive Development. Social Policy Report. Vol. 28, N. 3 p. URL: <https://files.eric.ed.gov/fulltext/ED566687.pdf>
14. Cunitz Katrin, Dölitzsch Claudia, Kösters Markus, Willmund Gerd-Dieter, Zimmermann Peter, Bühler Antje Heike, Fegert Jörg M., Ziegenhain Ute & Kölch Michael. Parental military deployment as risk factor for children’s mental health: a meta-analytical review. URL: <https://capmh.biomedcentral.com/articles/10.1186/s13034-019-0287-y>
15. Romaniuk, M, & Kidd, C. (2018). The Psychological Adjustment Experience of Reintegration Following Discharge from Military Service: A Systematic Review. URL: <https://jmvh.org/article/the-psychological-adjustment-experience-of-reintegration-following-discharge-from-military-service-a-systemic-review/>
16. Segal, M. W. (1986). The Military And the Family As Greedy Institutions. Armed Forces & Society, 13(1), 9–38. URL: <http://www.jstor.org/stable/45305754>

Стаття надійшла до редакції 24.12.2024

Стаття рекомендована до друку 30.12.2024